

ลิม เดอะซีรีส์: ตอนที่ 6 เมื่อบรรพบุรุษของเราถูกลิม

หากถามประชาชนผู้ถือสัญชาติไทยว่าพวกเขาเป็นคนชาติใด มีที่มาอย่างไร และยึดถือค่านิยมใด คงจะถูกตอบกลับมว่าเป็นคำถามไร้สาระ เพราะมีคำตอบอยู่ในคำถามแล้วว่าในเมื่อถือสัญชาติไทย ก็ต้องเป็นคนไทย มีการตั้งรกรากทำมาหากินและยึดมั่นอัตลักษณ์ความเป็นไทยมาตั้งแต่ต้นแล้ว อย่างไรก็ตาม หากลองถามเพิ่มอีกว่า ถ้าเช่นนั้นเราสามารถสืบบย้อนลำดับวงศ์ตระกูลของตนไปได้ไกลที่สุดเท่าใด มีใครบ้าง ทำอาชีพอะไร จะมีหลายคนที่สามารถสืบบย้อนได้ไม่ไกลกว่า 3 รุ่น ยิ่งเมื่อรุ่นมีความห่างกันมากเท่าใด ความทรงจำระหว่างรุ่นก็จะยิ่งเลือนลางเท่านั้น และยิ่งไปกว่านั้นเมื่อสืบบย้อนสายเลือดวงศ์ตระกูลกันอย่างจริงจังแล้ว จะพบว่าหลายคนไม่ใช่คนไทยตั้งแต่แรกเริ่ม อาจเป็นญวนบ้าง มอญบ้าง ลาวบ้าง กัมพูชาบ้าง หรือกระทั่งจีนอพยพซึ่งลูกหลานได้เติบโตมาเป็นกลุ่มชนชั้นกลางในปัจจุบัน กรณีลูกหลานจีนเป็นกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ ในทุกปี พวกเขายังคงเข้าร่วมงานตรุษจีนและเซ่งเม้ง แต่นั่นเป็นเพียงเทศกาลสั้น ๆ ก่อนจะกลับเข้าสู่การใช้ชีวิตในบริบทของความเป็นไทยกันต่อ (ใช้ภาษาไทย ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของสังคมไทย ฯลฯ) บรรพบุรุษของพวกเขาเป็นใคร มีเรื่องราวอย่างไร ไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่จะต้องจดจำมากนัก ผู้เขียนบทความขอยกตัวอย่างจากประสบการณ์ส่วนตัวคือเทศกาลเซ่งเม้งของบรรพบุรุษฝั่งแม่ ซึ่งในปัจจุบัน ไม่มีใครสะดวกเข้าร่วมรำลึกแล้ว ทั้งที่อาภังและอาม่าของฝั่งนี้ มีลูกถึงสิบสองคน และมีหลานมากกว่าสิบคน

ในบทความชิ้นนี้ จะนำเสนอเรื่องของอัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ไม่ใช่สิ่งที่มั่นคงถาวร หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทช่วงเวลาหนึ่ง ดังกรณีของคนจีนอพยพรุ่นแรกซึ่งไม่สามารถส่งต่อความทรงจำ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตทั้งหมดของตนให้แก่ลูกหลานรุ่นหลัง การทำความเข้าใจการทำงานของอัตลักษณ์และบริบททางสังคม จะช่วยให้มองเห็นที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ปรากฏการณ์ที่เรื่องราวบรรพบุรุษของเรากำลังถูกลิม โดยมีอัตลักษณ์ใหม่เข้ามาแทนที่ให้เราได้ยึดถือ

ชีวิตใหม่ อัตลักษณ์ใหม่

การลิมอัตลักษณ์เดิมของบรรพบุรุษเพื่อการดำเนินชีวิตครั้งใหม่ในบริบทใหม่ เป็นสิ่งที่ปรากฏในหลายสังคม Paul Connerton (2008) ชี้ให้เห็นว่า การเลือกที่จะลิมประเพณีและวิถีปฏิบัติของผู้คนที่ตัดสินใจเข้ามาตั้งรกรากใช้ชีวิตในสังคมแห่งใหม่ และหันมาซึมซับระเบียบแบบแผนของสังคมแห่งใหม่นั้นแทน คือการมองเห็นความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นหากยังคงเลือกดำเนินชีวิตประจำวันผ่านอัตลักษณ์แบบเดิม และจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตในสังคมแห่งใหม่นี้ ดังนั้น หากอัตลักษณ์เดิมส่วนใดมีแนวโน้มจะสร้างปัญหา อัตลักษณ์นั้นจะถูกกลบเลือนไปและแทนที่

ด้วยอัตลักษณ์ใหม่ในส่วนนั้น เหลือไว้เพียงอัตลักษณ์เดิมบางส่วนหรือส่วนเล็ก ๆ ที่ไม่เป็นปัญหาต่อสังคม ดังจะเห็นได้จากในสังคมหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น บาหลี, ฟิลิปปินส์ ซึ่งถึงแม้จะเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ (Kinship) แต่ก็พบว่ามีปัญหาเรื่องความไม่ต่อเนื่องของการสืบทอดความรู้ของบรรพบุรุษเช่นกัน เนื่องจากผู้คนในหมู่เกาะเหล่านี้มีการเคลื่อนย้ายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา คนที่แต่งงานและเข้ามาอยู่กินกับครอบครัวใหม่ในพื้นที่-วัฒนธรรมใหม่ ยอมรับที่จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือญาติ ณ พื้นที่-วัฒนธรรมแห่งนั้น การดำเนินชีวิตภายใต้โลกทัศน์แบบพื้นที่-วัฒนธรรมเดิมที่จากมา อาจไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ทั้งหมดอีกต่อไป จึงไม่แปลกที่การสืบทอดความรู้ของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จะมีลักษณะของการขาดช่วงอยู่ด้วย (Paul Connerton, 2008, pp.62-64)

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้น ทรงชัย ทองปาน และ รัชพล ไทยฤทธิ์ (2561) ได้ยกกรณีอัตลักษณ์ของคนไทยพลัดถิ่นสิงคโปร์ (เมียนมา) ทรงชัยและรัชพลพบว่า การที่คนไทยตามแนวชายแดนอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านสิงคโปร์ คนไทยพลัดถิ่นเหล่านี้ยอมรับที่จะเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางภาษาของตนเองจากไทยเป็นเมียนมา รวมถึงส่งลูกหลานเข้ารับการศึกษิตตามหลักสูตรที่รัฐบาลเมียนมากำหนดไว้ด้วย โดยการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ดังกล่าวนี้ สัมพันธ์กับความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตภายใต้นโยบายของรัฐบาลที่มุ่งขจัดกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากเพื่อธำรงไว้เพียงอัตลักษณ์ความเป็นเมียนมา อัตลักษณ์ที่คนไทยพลัดถิ่นยังคงรักษาไว้ได้คืออัตลักษณ์ทางศาสนา เพราะชาวเมียนมาส่วนใหญ่ (รวมถึงชาวบ้านสิงคโปร์) นับถือศาสนาพุทธเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งภาษาและการศึกษา ก็เป็นปัจจัยที่เพียงพอแล้วต่อการเปลี่ยนแปลงความทรงจำ ความรับรู้ และวิถีปฏิบัติ ของผู้คนได้อย่างมหาศาล เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นกับคนจีนอพยพในไทย

ฮัวเป็นคนไทย

กล่าวกันว่าชนชั้นกลางของไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยคนที่มีเชื้อสายจีนอพยพถึงแม้พวกเขาถือถือค่านิยมและมีวัตรปฏิบัติตามแบบอย่างของไทย แต่พวกเขาก็ไม่ปฏิเสธที่จะเรียกคนในครอบครัวว่าอาป้า อาม้า อาเฮีย อาเจ้ และเข้าร่วมเทศกาลตรุษจีน ตลอดจนแข่งแข่งในบางโอกาส อย่างไรก็ตาม การที่ชนชั้นกลางเหล่านี้ เติบโตขึ้นมาได้ในสังคมไทย ก็เพราะการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เข้ากับบริบทของไทยนั่นเอง การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์นี้ จะยังมีความเข้มข้นมากขึ้นตั้งแต่ลูกหลานจีนรุ่นสองเป็นต้นไป เห็นได้ชัดว่าการที่พวกเขาเติบโตในเมืองไทยส่งผลให้พวกเขาไม่รู้สึกผูกพันกับแผ่นดินแม่ (จีน) อีกแล้ว การหันมาแสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นไทย จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของพวกเขา นับจากนั้น

ย้อนกลับไปก่อนทศวรรษ 2500 การเข้ามาของคนจีนอพยพในไทย ไม่ได้ทำให้พวกเขาจำเป็นต้องเอาความเป็นจีนออกไป การส่งจดหมายติดต่อกันระหว่างสองประเทศ ยังคงเกิดขึ้น เงิน

ที่ได้จากการทำมาค้าขาย ก็ส่งกลับไปยังบ้านเกิดเช่นกัน อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าการดำเนินชีวิตประจำวันของคนจีนอพยพเหล่านี้จะไม่เกิดปัญหา เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง คนจีนอพยพประสบกับภาวะวิกฤตของอัตลักษณ์ (Crisis of Identity) การดำรงชีวิตประจำวันของพวกเขา ถูกรัฐบาลและประชาชนส่วนหนึ่งมองว่าเป็นอุปสรรคต่อความเจริญของประเทศ เช่น การเป็นคนหัวการค้าแบบเอารอดเอาเปรียบ ตั้งสมาคมลับหาผลประโยชน์ ชอบอะอะเสียงดัง และมักขากสเลดลงพื้นที่สาธารณะ เป็นต้น ซึ่งแม้คนจีนอพยพบางส่วนจะมีการปรับปรุงตัวเองอยู่บ้าง แต่ก็ไม่สามารถสลایอคติของรัฐบาลและประชาชนส่วนหนึ่งไปได้ง่าย ๆ วรรณกรรมชื่อดังของ ป.อินทรปาลิต เรื่องสามเกลอ ให้ภาพลักษณ์ความย้อนแย้งทางอัตลักษณ์ของตัวละครหลักที่ชื่อกิมหงวน บางครั้งกิมหงวนก็อยากเป็นไทย จึงใช้นามสกุลว่าไทยแท้ แต่เขายังรักษาชื่อกิมหงวนไว้ ครั้นจะเปลี่ยนชื่อจริงให้มีความเป็นไทยอย่างนายสงวน เขาก็ต้องปรับนามสกุลให้เป็นไทยเทียม นั่นหมายความว่ากิมหงวนจะไม่มีทางทำให้ตนเองและคนรอบข้างเชื่ออย่างสนิทใจว่าเขาสามารถเป็นคนไทยได้เลย (อ้างใน ชาลววิทย์ เกษตรศิริ และคณะบรรณาธิการ, 2544, น. 174-175) ควรกล่าวด้วยว่า กระทั่งสังคมไทยเข้าสู่ช่วงสงครามเย็นราวทศวรรษ 2490-2500 วิกฤตอัตลักษณ์ของคนจีนอพยพ ก็ยังไม่หมดไป คนจีนอพยพถูกเชื่อมโยงกับภัยคอมมิวนิสต์ รัฐบาลสั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนหลายแห่ง และนักโทษประหารจำนวนหนึ่งในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นคนจีน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2526, น.256-257) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในด้านของวัฒนธรรม ยุคสมัยนี้เองที่ความงามอย่างไทย กลายเป็นที่พูดถึงกันมาก เป็นความงามเชิงอุดมคติ เช่น มิตร ชัยบัญชา เพชรา เขาวราชมณี อภัสรา หงสกุล ฯลฯ รูปลักษณ์แบบอาหมวยหรืออาตี๋ ไม่ใช่ความงามมาตรฐานของสังคมไทยในเวลานั้น

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นในปลายทศวรรษ 2520 เมื่อสถานการณ์สงครามเย็นได้คลี่คลายลงพร้อมกับการเติบโตของเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ บริบทนี้ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลางรุ่นใหม่ ซึ่งในจำนวนนี้ รวมไปถึงลูกหลานจีนอพยพรุ่นสองเป็นต้นมา การห่างเหินจากวัฒนธรรมแผ่นดินจีน ประกอบกับการดำเนินชีวิตที่สามารถเจริญก้าวหน้าได้ในสังคมไทย หมดยุคที่คนจีนอพยพมีเพียงเสื้อผืนหมอนใบแล้ว ส่งผลให้พวกเขาเริ่มแสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นไทยอย่างเข้มข้น การถวิลหาอดีตของความเป็นไทย ได้รับความนิยมในกลุ่มคนเหล่านี้ (ดูรายละเอียดของบริบทดังกล่าว เช่น Craig J. Reynolds, 2002; ธงชัย วินิจจะกุล, 2562) สิ่งที่เห็นได้ชัดในประการหนึ่งคือการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสถาบันหลักของชาติ คำว่า “*พึงโพธิสมภาร*” เป็นคำซึ่งนิยามที่มาและตัวตนของพวกเขา เหตุที่พวกเขาอยู่ในแผ่นดินไทยได้ก็เพราะความเมตตากรุณาของผู้ปกครองที่มีให้แก่บรรพบุรุษ ดังนั้น การตอบแทนคุณแผ่นดิน จึงถือเป็นเรื่องสำคัญ ครั้งหนึ่งเพลงประกอบละครชุดชื่อดัง “*ลอดลายมังกร*” (พ.ศ.2535) ได้ส่งข้อความให้ผู้รับชมฉุกคิดถึง ความสำคัญนี้ คือถ้อยคำที่ว่า “*เมื่อมังกร เริ่มผงาดลาย ตั้งใจหมาย ตอบแทนพระคุณแผ่นดิน*” หรือ

ในช่วงต้นทศวรรษ 2550 “ลูกจิ้นรักชาติ” เป็นหนึ่งในคำที่ใช้สำหรับการปลุกเร้าประชาชนให้ทำการต่อต้านรัฐบาล (ยสินทร กลิ่นจำปา, 2566) นอกจากนี้ หากย้อนกลับมาพิจารณาในด้านวัฒนธรรม นักแสดง นักร้อง หรืออินฟลูเอนเซอร์ยอดนิยม ก็มีลักษณะของความดีหมวยอย่างเห็นได้ชัด คนกลุ่มนี้ไม่ใช่คนกลุ่มน้อยในวงการบันเทิงอีกต่อไปแล้ว พวกเขาเหล่านี้ยินดีและต้อนรับการใช้ชีวิตตามบริบทของสังคมไทยแทนที่ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ซึ่งหากเราลองเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าแล้ว จะพบเห็นคนไทยที่สามารถเดินผสมกลมกลืนกับนักท่องเที่ยวชาวจีนได้อย่างแนบเนียน นั่นเพราะลักษณะทางพันธุกรรมมาจากแหล่งเดียวกัน ต่างกันเพียงว่าคนไทยเหล่านั้นบัดนี้ได้พูดภาษาไทย และเข้าใจวัฒนธรรมไทยมากกว่า บางคนอาจรู้สึกต่อต้านพฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวชาวจีนด้วย

ประวัติศาสตร์แห่งความหลากหลาย

การศึกษาถึงประเด็นการเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เข้ากับบริบทของสังคมแห่งใหม่ ไม่ใช่การชี้ให้เห็นว่าปรากฏการณ์นี้มีความผิดปกติอันต้องปฏิเสธ และไม่ใช่อการวิพากษ์ความบริสุทธิ์ของอัตลักษณ์เดิมก่อนถูกปรับเปลี่ยนไป เพราะอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม การศึกษาในประเด็นเหล่านี้ มีขึ้นเพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่าในสังคมแห่งหนึ่ง ย่อมมีอัตลักษณ์ของผู้คนที่ผสมผสานกันอย่างหลากหลาย และในการผสมผสานดังกล่าว ก็มีเรื่องราวและบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดสังคมแห่งนั้น ๆ ขึ้นมา การหลงลืมสิ่งเหล่านี้และหันมายุติถือความบริสุทธิ์หนึ่งเดียวซึ่งก่อร่างสร้างสังคม (เช่น สังคมไทย ก็ต้องคนไทยสร้าง คนที่เหลือคือชนกลุ่มน้อยที่มาพึ่งพิงขออาศัยอยู่เท่านั้น) จะนำไปสู่ปัญหาของอคติ ความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคมอย่างง่ายดาย

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2557) ได้ยกกรณีการเขียนประวัติศาสตร์ของคนจีนในไทย กล่าวคือ ในช่วงที่ชนชั้นกลางซึ่งเป็นลูกหลานจีนอพยพ เติบโตขึ้นมากในทศวรรษ 2520 นั้น มีนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ส่งเสริมให้มีการศึกษาบทบาทของคนจีนในประวัติศาสตร์ไทย เพื่อชี้ให้เห็นว่าพวกเขาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสังคมไทยมาช้านานแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้ปกครองของสยาม ทั้งราชวงศ์ในอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ต่างก็มีบรรพบุรุษเป็นคนจีนส่วนหนึ่ง ควรกล่าวด้วยว่า ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ คนจีนที่เข้ามาเป็นพ่อค้า สามารถตั้งตัวและเติบโตจนเป็นกระฎุมพี อันสะท้อนให้เห็นภาวะของสังคมไทยที่กำลังเริ่มมีพัฒนาการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ด้วย (อ้างจาก คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557, น.308) นอกจากนี้ เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน (2558) ยังอธิบายว่า คนจีนอพยพ ถือเป็นแรงงานสำคัญให้แก่ชนชั้นปกครอง เพราะสามารถควบคุมและเคลื่อนย้ายง่ายกว่าไพร่ จึงไม่แปลกที่ว่าคนจีนอพยพบางคน จะได้รับการพระราชทานยศ เสี่ยภาษีในอัตราที่ต่ำกว่าคนอื่น รวมถึงสิทธิพิเศษบางประการ (เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน,

2558, น.39-41) คนจีนอพยพเหล่านี้ ตัดสินใจตั้งรกรากทำมาหากิน และกลายเป็นบรรพบุรุษของลูกหลานจีนที่ปัจจุบันถือว่าเป็นคนไทยไปแล้ว

ปัญหาของความไม่เข้าใจถึงความหลากหลายและการผสมผสานทางอัตลักษณ์ ปรากฏให้เห็นในสังคมไทยปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการศึกษาเรื่องความสับสนของอัตลักษณ์กันมากแล้ว แต่กลับยังคงจำกัดอยู่ในวงวิชาการ มีผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งเชื่อในความบริสุทธิ์และมั่นคงถาวรของอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียว บางครั้งจึงกลายเป็นความรุนแรง ดังเห็นได้จากข่าวการทำร้ายร่างกายชายชาวกะเหรี่ยงในพัทธา โดยให้เหตุผลว่าเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของคนไทย หลังจากทั้งสองฝ่ายมีข้อขัดแย้งกัน (ไทยรัฐออนไลน์, 2569) ข่าวนี้ไม่ใช่ข่าวแรกและข่าวเดียวที่เพิ่งมีในสังคมไทย หากแต่ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นระยะ สิ่งนี้สะท้อนถึงการหลงลืมไปว่าคนไทยในที่นี้ มีบรรพบุรุษที่มาจากภายนอกเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติแบบเส้นตรง คงเป็นส่วนหนึ่งที่กลืนกลายความทรงจำเหล่านี้ให้ลางเลือนลงไป

การทบทวนความเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ เพื่อทำให้เห็นถึงการปะทะและปรับเปลี่ยนภายใต้ความหลากหลายของผู้คน ณ สังคมแห่งหนึ่ง จึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้เรื่องราวของบรรพบุรุษไม่ถูกหลงลืม และบรรพบุรุษในที่นี้ ก็ไม่ใช่บรรพบุรุษที่อยู่ในตำราเรียนประวัติศาสตร์ชาติฉบับทางการ หากแต่เป็นผู้คนทั่วไปที่มาจากหลายพื้นที่และหลากหลายวัฒนธรรมนั่นเอง

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองต้นตีสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

Connerton, P. (2008). Seven Types of Forgetting. *Memory Studies*, 1 (1): 59-71.

Reynolds, C.J. (2002). *National Identity and Its Defenders: Thailand Today*. Silkworm Books.

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. มติชน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะบรรณาธิการ. (2544). *จอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2526). *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไทยรัฐออนไลน์. (2569). “แต่ อาชีวะ” พา “เฮียตี๋” พบตำรวจ ไหวข้อโทษสังคม ลั่นเดินหน้าปกป้องศักดิ์ศรีคนไทยต่อ. <https://www.thairath.co.th/news/crime/2919214>

ทรงชัย ทองปาน และ รัชพล ไทยฤทธิ์. (2561). การปรับเปลี่ยนและร่างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทยพลัดถิ่น หมู่บ้านสิงขร ในเขตตะนาวศรี ประเทศพม่า. *วารสารพัฒนาศาสตร์*, 1 (2): 137-168.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). *ออกนอกขนบประวัติศาสตร์ไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกขนบและวิธีวิทยาทางเลือก*. ไฟาเดียวกัน.



เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน. (2558). *ศิษารัฐไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา*. ฟาเดียวกัน.
ยสินทร กลิ่นจำปา. (2566). *What is ลูกจีนรักชาติ*.

<https://waymagazine.org/what-is-patriotic-thai-chinese/>